

על העין הטובה

מתי עובדיה

הקדמה	ד. אהבת החיים והעין הטובה
א. האמון בחיים	ה. החיבור לעם ישראל
ב. הצד הנסתר שבחיים	ו. סגנון הפעולה
ג. בהירות האמונה	ז. "הנעם האלוקי של החיים"

הקדמה

"וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלוקים את בני ישראל לפני מותו"¹.

"וזאת הברכה" – תוספת על הברכות שברך בלעם, שהיה ראוי לברכם שבע ברכות כנגד שבעה מזבחות ולא ברכן אלא שלוש... אמר לו הקב"ה: רשע, אתה עינך צרה לברכן, אף אני איני מספיק על ידך שתשלים ברכתך של ישראל. ובא משה **שעינו יפה** וברך את ישראל, ועליו אמר שלמה: **טוב עין** הוא יבורך – אל תקרי יבורך אלא יברך. וברכן ארבע ברכות...².

"אמר רבי יוסי ברבי חנינא: לא ניתנה תורה אלא למשה ולזרעו, שנאמר: 'כתב לך', 'פסל לך', מה פסולתן שלך - אף כתבן שלך, ומשה נהג בה טובת עין ונתנה לישראל, ועליו הכתוב אומר: 'טוב עין הוא יבורך' וגו'"³.

"כל מי שיש בו... עין טובה... - מתלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה... - מתלמידיו של בלעם הרשע"⁴.

"כאשר תבין כי היה בבלעם ג' מיני חסרון... והפך זה היה באברהם שהיה עצם טוב בעצמו... ולכך אמר כי היה אברהם בעל עין טובה בעצמו, וזה מורה על עצם טוב בעצמו..."⁵.

העין הטובה היא אחת המידות העצמיות והיסודיות בנפש האדם, ובייחוד האדם מישראל. היא אחת מהמידות הכי משפיעות על סגנון החיים של האדם בינו לבין עצמו ובינו לבין העולם סביבו, היא לא משפיעה רק על נפשו ועל הרגשת החיים שלו, אלא גם על תודעתו, רוחו והשקפת עולמו. אנו נפגשים במרכזיותה של מידה זו בנקודת שיא בחיי עם ישראל – בנתינת התורה. כשהמדרש והגמרא המצוטטים לעיל מתארים את ברכתו של משה לישראל ואת נתינת התורה, הם מבליטים מכל מידותיו דווקא את טוב העין שלו, את "עינו היפה".

כמובן, גם בימינו עניין זה מוסיף להיות מרכזי, וחשבנו לבררו ביחס לתופעה מסוימת הקיימת היום בעם. בעם ישראל ישנם יחידים וציבורים המשתדלים לפעול פעולות כלליות, שעניינן לקדם את העם כולו. לפעמים, למרות כוונתם הטובה ומסירות הנפש שלהם, פעולתם לא נושאת אופי חיובי, והדבר מביא לידי כך שלפעמים התחושה כלפיהם היא שהם פועלים משהו שלילי, שהם בעצם לא "בעד" אלא "נגד". דבר זה גורם לעתים לתופעה של רתיעה מפניהם בחלקים מהעם ולפעמים אפילו ליחס של ניכור. יתכן שיעריכו אותם, אבל מכל מקום התופעה הזו

¹ דברים ל"ג, א'.

² ילקוט שמעוני, משלי כ"ב, רמז תתק"ס.

³ נדרים ל"ח.

⁴ אבות ה', י"ט.

⁵ מהר"ל, דרך החיים על המשנה לעיל, עמ' רס"ו-רס"ז.

יוצרת ריחוק, אנשים אינם מעוניינים להצטרף למהלך כזה אלא להפך - הם מתרחקים ממנו. ברתיעה הזאת יש צד אמיתי, כיון שכאשר אנשים החיים בתרבות שהפרט עומד במרכזה, ועניינה הוא לתת לו כמה שיותר חופש - כשהם נפגשים עם תרבות שעניינה הוא הפוך, דהיינו שהכלל הוא העומד במרכז והוא מחייב את הפרט, תובע ממנו להתמסר ומוליך אותו לכל מיני כיוונים - המפגש הזה יוצר מעין סתירה פנימית, ולכן המפגש הזה מרתיע ומפחיד. ובכל זאת, לא יתכן שדווקא מהתרבות שאנו משתדלים לחיות לאורה, התרבות שעניינה הוא המגמה הכללית והאלוקית שבמציאות, שדווקא מתוכה יצאו פעולות שליליות. לא יכול להיות שהתחושה כלפי ציבור כזה תהיה רתיעה וניכור, שהרי שנינו: "תניא, 'ואהבת את ה' אלהיך' - שיהא שם שמים **מתאהב** על ידך, שיהא קורא ושונה... מה הבריות אומרות עליו - אשרי אביו שלמדו תורה... ראו כמה נאים דרכיו..."⁶. לכן, כשקיימת תופעה כזאת - נראה שמשוהו חסר, שאנו לא ממלאים את משימתנו כראוי, שהבעיה היא בנו.

לכאורה, עניין זה קשור מאוד אל העין הטובה, שהרי כאמור מידה זו משפיעה מאוד על סגנון הפעולה של כל יחיד וציבור. לכן חשבנו לנסות לברר קצת את נושא העין הטובה, ובעיקר - מאיפה היא נובעת.

כשהרצ"ה מתאר במאמר 'נפש הראי"ה' את אישיותו של הרב זצ"ל, הוא פותח באמונה ובאהבה ובקשר שביניהן⁷:

"היסוד והשורש של עצם תכונותיו הוא, כפי שמתגלה למתבונן היטב במהלך ימי חייו, במעשיו ודבריו שבכתב ושבע"פ, - האמונה-האהבה. האמונה הגדולה והאדירה, שהיא היא עצמה הידיעה-ההכרה הבהירה והמלאה בד' אלהים, מקור חיי כל עולמים, הממלאה את כל חדרי הנפש, הרוח והנשמה, הכליות והלב והגוף כולו, ואשר לפיכך הם כולם ממולאים מתוכה אהבה עליונה של דבקות חיונית לאבינו שבשמים, אשר מלך בטרם כל יצור נברא - ואחריו"⁸.

גם הרב באורות התחיה⁹ עוסק בקשר שבין האמונה לאהבה:

"האמונה והאהבה הן תמיד מחוברות זו עם זו כששתיהן זורחות בנשמה בשלמותן, וכשאור אחת מהן שלם לגמרי מתעוררת השניה בכחה, ויוצאת ממעמקי הנפש להאיר בכל מלואה. אין האדם מוכשר לשום כח רוחני שבעולם בשלמות גדולה כזאת שהוא מוכשר לאמונה ולאהבה, וזהו אות, שבכחות אלו מונחים כל יסודות הויות מהותיותו...".

בהמשך נראה שהעין הטובה היא תולדה של האהבה, ולכן ברור שגם היא מידה הקשורה באמונה. העניין אותו ניסינו לברר, הוא הקשר והתלות בין עומק האמונה שבאדם לבין האהבה שבו ועינו הטובה.

⁶ יומא פ"ו.

⁷ הרצ"ה מדבר שם על קשר האמונה והאהבה ביחס לקב"ה, אבל לכאורה עניין זה נכון גם בכלל, באמונה ובאהבה כמידות בנפש.

⁸ תחילת נפש הראי"ה.

⁹ פיסקה י"ז.

א. האמון בחיים.

"... אין חופש מן החיים כי אם במוות, וצדיק באמונתו יחיה"¹⁰.

האמונה, כיסוד טבעי, מופיעה באדם קודם כל בעצם חיותו. כל רגע חיים של האדם הוא רגע של נשמה, של רוח חיים, של צלם אלוקים, וזוהי בעצם גם נקודתה היסודית של האמונה – הקשר למקור החיים, והמשכתו כאן בעולם הזה. על גבי יסוד זה צריך האדם להמשיך הלאה, ולפתח אותו בהרבה צדדים ודרגות. "בכל ההשכלות וכל הפילוסופיות האלהיות הננו רואים רק הרחבה של הנקודה הפנימית של חוש האמונה, ויראת-שמים הברורה הטבעית... ע"כ בזאת תלויה היא ההצלחה של הלימודים, כשהם מקושרים יפה להנקודה החיה הפנימית הטבעית לנשמת האדם..."¹¹.

אחד הגילויים הגדולים של האמונה הוא באמון של האדם בחיים, באמון שלו בטוב, במה שמסתתר מאחורי החיים: האם כשהוא עומד מול החיים (בין חייו הפרטיים ובין החיים בכלל) הוא רואה ומרגיש בהם את החסרון, את הרוע – ועל כן הרגשת הייאוש ברמותיה השונות כל הזמן מלווה אותו, או שגם כשהוא עומד מול החיים, רואה את הרע (שהרבה פעמים הוא הרוב ועל כן הוא הבולט), מרגיש אותו וכואב אותו – גם אז יש בו איזו נקודה שמשום מה אף פעם לא נכבית, שאף פעם לא זזה, והיא כל הזמן מייצבת אותו ומשאירה אותו רגוע, שמח ואופטימי. כלומר, האם הרגשת החיים היסודית שלו נעוצה בנקודה זו, שאפשר לקרוא לה "נקודת האמון".

עניין זה מתבלט על רקע מגמה אחרת שאנו מכירים במציאות – הפסימיות:

"מה הוא מקור הרוגזה של רשעים, מהו הקצף על העולם כולו, מה הוא יסוד העצבות המרה, האוכלת את הרוח ואת הבשר, הממלאת ארס את החיים, המצוים אצלם, מהיכן מקור משחת זה נמשך? בבטחון פנימי ברור אנו משיבים על זה: ממקור הרשעה כל זה נובע, "מרשעים יצא רשע". חפשי הוא הרצון, ולהיות גבור ובן חורין אמתי באו החיים, והרשעה השרויה בעמק הנשמה, כשהרצון איננו חפץ לעזובה, הרי היא סותרת את המשקל השווה של החיים, את היחש הישר שיש לנשמתו של האדם עם כל היש, עם כל ההויה כולה בכללותה ובפרטיותה, והרוס ההרמונייה מכאובים רבים הוא מסבב, וכשהוא חודר אל הרוח, עצומים יסוריו שהם מתגלים בצורה של זועה, של קצפון, של חוצפא של קלון ויאוש. ולזאת קוראים הם הצדיקים אנשי הטוב והחסד, אנשי האושר של החיים, אל הרשעים האומללים: באו וחיו, שובו שובו מדרכיכם הרעים ולמה תמותו, התעדתו על טוב ד' וראו חיים של עונג ושל אורה, של שלום ושל שלות השקט, של בטחון ושל כבוד, "כטל מאת ד' כרביבים עלי עשב"¹².

ישנם שני סוגים של אופטימיות. ישנה אופטימיות שנובעת מבריאות נפשית פשוטה. לאדם יש תכונה טבעית של שמחה, של עין טובה על עצמו ועל סביבתו, ועליו מוטל רק לא לאבד אותה, לא לקלקל את הטבעיות הזו (לכן אפשר למצוא את התכונה הזו בעיקר אצל ילדים...). האופטימיות הטבעית, עם כל יופיה ופשטותה, לא יכולה לעמוד לבד. כדי לעמוד במבחנים

¹⁰ ערפילי טוהר, עמ' י"ט.

¹¹ מדות הרא"ה, אמונה, ו'.

¹² אורות התשובה ח', ד'.

שהחיים (הטבעיים!) מעמידים בפניה, היא חייבת להיות קשורה אל האופטימיות האחרת, אל האופטימיות השורשית.

האופטימיות השורשית נובעת לא רק מהרובד הפשוט והטבעי של החיים, אלא מהרובד הפנימי שלהם, מהרובד ששייך אל התוך, אל הטוב, אל הצדיקים.

אופטימיות זו היא לא רק תכונה טבעית של התהלכות האדם בחיים, אלא היא עניין עקרוני של העמדת הטוב מול הרע והמאבק איתו. יש בעולם כוחות פנימיים שהם שליליים, כוחות של רשע. הכוחות האלו כל הזמן פועלים ומנביעים זרמים שפועלים במציאות וניכרים בה. כשאדם נפגש במציאות עם תופעות הקשורות לזרמים אלו ומזהה את הכח הגדול שלהם, הוא יכול להגיע במהירות אל המסקנה ששולט במציאות איזה גורל עיוור, שלא מבחין בין צדיק לרשע ובין טוב לרע, ועל כן הוא יגיע גם אל העצבות ואל הייאוש, אל מה שהרב מתאר בפיסקה לפני כן¹³: "...רעי-העין אשר העולם כולו נראה להם בצבע כ"כ שחור עד אין תכלית. הם הם המתרעמים על העולם ועל החיים, בעלי עציבו דטחול...". אנשים אלה אינם מקרים בודדים, אלא הם בעצם חלק מכיוון רוחני מרכזי שקיים בעולם – הפסימיות: "אותה ההסתכלות הרשעה, הפסימיסטית... נראה הדבר כאלו שליטה זו [של 'רצון עיוור'] מתפשטת על כל מלא המצוי... ההשתקעות בעומק הרשעה, השעבוד הפנימי אל הרצון העור..."¹⁴. מול פסימיות כזו מוכרחת לעמוד אופטימיות עמוקה ושורשית.

האופטימיות השורשית נובעת מהדבקות במקור היותר פנימי של המציאות, במקור האחד שלה – "יוצר אור ובורא חשך עֵשָׂה שלום ובורא רָע, אני ה' עֵשָׂה כל אלה"¹⁵. כשדבקים במקור הזה – מזהים במציאות את האחדות, את "היחש הישר שיש לנשמתו של האדם עם כל היש"¹² ועל כן האנשים הדבקים במקור הזה, הצדיקים, הם גם הקרויים "אנשי הטוב והחסד, אנשי האושר של החיים"¹².

ב. הצד הנסתר שבחיים.

"אבל בני החורין שבעולם, צדיקי הדורות, חכמי האמת... הם משחררים את עצמם ואת העולם כולו מסבל עול הרשעה של רצון עור פרוע זה. ועומק המסתורין של אמונת אומן קולע הוא את חציו למטרה עליונה זו..."¹⁴.

על מה בנויה נקודת האמון עליה דברנו לעיל? מאיפה היא יונקת? – מהמימד הנסתר של החיים. מהו הנסתר הזה? מה יש שם? – אין לנו מושג, אך ברור לנו שיש דבר כזה, שהוא האור, הוא הטוב, הוא המוסר, הוא הדבר – זו האלוקות, וזה נבדל, זה מעל לחיים המוגבלים שלנו ועל כן אין לנו מושג בזה:

¹³ שם ג'.

¹⁴ אורות הקודש ב', עמ' תפ"ב-תפ"ג.

¹⁵ ישעיה מ"ה, ז'.

"מה שיש בספרים ונכנס בדבורים מן האמונה הם דרכי הסבר להביא על ידם אל התמצית הפנימית של מה שהוא נשגב מהגיון ודבור...¹⁶"... "ועצם החיים הרי הם היחש האלהי של ההויה, וזה אצור בידיעה הנעלמת, הנתפסת רק ברעותא דליבא, היותר כמוסה...¹⁷" "האינסטינקט הוא יותר מהיר ויותר מדויק מההכרה השכלית של האדם. ומעלת האדם היא, שיעלה את כל הכרותיו למרומי הצד העליון שבאינסטינקט, שמשם לקוחה היא הדייקנות והמהירות שלו. ביחש להנשגב העליון, בעלי אמונה אלהית באמת הם בעלי האינסטינקט היותר אמיץ...¹⁸".

הצד הנסתר הזה הוא בעצם תכליתנו בכל מעשינו, תפילותינו ולימודינו, אליו מכוונת ראת השמים שלנו, מולו ובשבילו אנו כל הזמן פועלים בכל תחום של חיינו, אליו אנו מתקשרים, ואת ה"נסתר" הפרטי שבנו אנו מפתחים.

הרמב"ם במורה נבוכים¹⁹ מזכיר את העניין הזה בהסברו השלישי למושג 'תמונה'²⁰:
 "...ונאמרת [המלה תמונה] על הענין האמתי הנישג בשכל. ולפי הענין הזה השלישי נאמרת בו יתעלה תמונה, אמר ותמונת ה' יביט, ענינו ופירושו ואמתת ה' ישיג".

באותו פרק מדבר הרמב"ם על 'תבנית' ו'תמונה'. 'תבנית' זה דבר סגור ומוגבל, ששייכות בו הסברות והגדרות. ה'תבנית' היא בניין²¹ שנבנה שלב אחרי שלב על ידי עבודת האדם. ביחס להשגת האדם, ה'תבנית' היא בניין שנבנה על ידי עבודת שכלו.

'תמונה' זה משהו אחר לגמרי. תמונה היא דבר שלם מצד עצמו, שהאדם לא יוצר אותו ולא מגיע אליו מכח עצמו, אלא הוא נפגש בו. כך זה בתמונה החושית, כך זה בתמונה הדמיונית, וכך זה בתמונה השכלית, אמנם בתמונה השכלית זה כבר עניין עילאי – שם זו כבר השגת "העניין האמיתי": "ואמתת ה' ישיג".

כאן אנו נפגשים עם העניין הנסתר. כאן מתגלה שלאדם יש עוד כשרון חוץ מהיכולת לבנות בניינים; לאדם יש כשרון לפתח בקרבו את ה'תמונה'. כלומר, למרות שמה שמוטל בפועל על האדם זו רק העבודה ה'תבניתית', העמל של הבנייה האיטית, פרט אחרי פרט, שלב אחרי שלב, הסברה אחרי הסברה – למרות זאת, מתוך כל העבודה הזאת מתפתח בקרבו גם היסוד הנסתר. זו ה'תמונה' שבאה אחרי ה'תבנית'. תמונה זו היא לא תוצאה או המשך ישיר מעבודה שלו, היא לא יצירה שלו, אלא היא יצירה אלוקית שהוא מתחבר אליה, מגלה אותה בעצמו. הוודאות שלו בה מתעצמת, הוא קשור בה, היא מתפתחת להיות יותר ויותר מרכזית בחייו ובהשקפת עולמו.

בזכות קיומה של ה'תמונה' הזו בנו – העולם הפנימי אינו זר לנו, הוא חלק מאוצר הרוח שלנו. בזכותה המושג של הדבקות שייך לחיים שלנו.

העניין הזה הוא מה שהתחדש והוטבע בנו ביציאת מצרים, קריעת ים סוף ומתן תורה:
 "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל וכל שאר הנביאים...²²" נחרתו בנו אז עניינים

¹⁶ מדות הרא"ה, אמונה, כ"ז.

¹⁷ מדות הרא"ה, יראה, ב'.

¹⁸ ערפילי טוהר, עמ' י"ט.

¹⁹ א', ג'.

²⁰ ע"פ שיעורי הרב רוני ניסנוביץ' במו"נ.

²¹ תבנית – משורש ב.נ.ה.

עליונים, מחזות גדולים וצורות עליונות - כדברי הכוזרי במאמר השלישי²³ בתארו את החסיד: "ומצוה [החסיד] המדמה [את כח המדמה] להמציא ההדור שבצורות הנמצאות אצלו בעזר הזכרון, לדמות אליו הענין האלהי המבוקש...".

העבודה ה'תבניתית' היא בעצם רק הכשרה אל פיתוח היסוד הזה והדבקות בו, כדברי המהר"ל בתפארת ישראל²⁴: "ואמר אף כי יש בידו כל החכמות, אין החכמות בעצמם הם עיקר בהשארות וקיום הנפש, אף כי הם הכשר לקנות מדרגה יותר עליונה, מכל מקום אין זה עצם הקיום הנצחי בעצמו, כי עצם הקיום הוא השם יתברך לבד, אשר הוא נותן המציאות לכל על ידי הדבקות בו יתברך". ובסיום הפרק שם²⁴: "הרי בארו בחכמתם שהחכמה הוא הכשר בלבד, ואין קונה בזה הנצחיות בעצמו, אבל המציאות הנצחי הוא ביראת שמים, וכדכתיב יראת ה' היא אוצרו, שעל ידי יראת שמים הוא דבק בו יתברך. וזהו אמתת דעת התורה, ואין צריך ביאור יותר".

כך האדם שייך אל השגת "אמתת ה'", שהיא בעצם תכלית האדם, כפי שכותב הרמב"ם בהקדמה למשנה²⁵: "כי תכליתו פועל אחד בלבד ובשבילו נברא... לצייר בנפשו סודות המושכלות ולדעת האמתות כפי מה שהן עליו"²⁶.

הרב בעולת ראייה²⁷ אומר, שאל מימד נסתר זה מכוונת תורתנו:

"כל מה שיורה רוח האדם מוכרח איזה פגם להמצא בו. ההתענינות בתוכן אחד נעלה, במטרה אחת נשגבה, היא מסיחה את הדעת מתוכן אחר, וממטרה אחרת, שהיא גם כן נעלה, ונשגבה, וההשתלמות הכללית לא תהיה גם מבלעדה. ואם כי ההכרה החיצונית לא תחוש לפעמים במחסור, אחר שאיזה שטף של אורה מגיע אליה, הרי היא כשמחה בחלקה, ואינה יכולה להודע מכל מה שחסר לה, ומכל מה שפוגם אותה, אבל ישנה הרגשה פנימית נפשית, שהיא בחביונה מחכה דוקא אל כל הטוב, אל כל האושר, אל ההשלמה הכוללת כולה. וע"כ לא תהיה שבה למנוחתה בקרבה כ"א ע"י זרם אור עליון כזה, שהוא נותן לה, מצד קדושתו המלאה, את כל הסיפוק, את הכל. וזה לא נמצא ע"י שום הופעה ושום הארה אחרת כי-אם ע"י אותה ההופעה, הבאה ממקור העליון השלם בכל תמימותו, אור תורת ד' תמימה, שהיא, ורק היא לבדה, משיבת נפש".

גם בעל ספר העיקרים²⁸ מזכיר עניין זה ביחס ללימוד שלנו ולהשגות שלנו – "תכלית הידיעה שלא נדע", – כלומר ההשגה, הידיעה, זאת לא המטרה, אלא רק הדרך לפגישה עם תוכן הידיעה והרוח שבה, עם מה שהיא אומרת לנו מבחינת הפעולה האלוקית במציאות. על ידי הידיעה האדם קונה את הלא-ידוע הטמון בה, וה"לא-ידוע" הזה ממלא, מעדן ומרומם אותו "להיות יונק מזיו האלהות, במובנה הטהור העליון, שרוממות מעלתה היא הענוה של "תכלית

²² מכלתא, בשלח פרשה ג', "זה אלי ואנוהו".

²³ פיסקה ה'.

²⁴ פרק י'.

²⁵ פיסקה ח'.

²⁶ עוד על עניין ה"תמונה" - עיין בפתיחת הרמב"ם למורה נבוכים (עמ' ז' בהוצאת מוסד הרב קוק): "...אלא פעמים נוצץ לנו האמת... והרי אנו דומין למי שהבריק לו הברק...". וכן באורות, צמאון לאל חי, עמ' ק"כ: "...ולפרקים תפקדנו בברק עליון מזיו של מעלה מאור עליון שמעל כל רעיון ומחשבה...".

²⁷ עולת ראייה ב', עמ' נ"ו, עה"פ "תורת ד' תמימה משיבת נפש".

²⁸ מאמר ב', סוף פרק ל', בשם ה"חכם".

הידיעה שלא נדע", ועם כל זה, למרות מה שידיעה זו היא שלילית, תהיה הנשמה מלאה ומתמלאת תמיד בכל עת ועונה ציורים אלהיים חדשים, מעדנים ומרוממים...²⁹.

אנו פוגשים עניין זה גם ביחס למצוות: "...אין בטבע שיהיה המת מטמא או שיהיו המים מטהרים, שאין כאן דבר טבעי במצוה זאת, רק גזרה גזרתי אי אתה רשאי לעבור עליה. והפירוש הוא, כי הכל מצד הסדר שנתן השם יתברך לנו מצוה שכלית מתחייב כך, ובשביל כך המת מטמא את האדם והמים מטהרים, והכל מחייב החכמה היא התורה שנתן השם יתברך לאדם. אבל שיהיה דבר זה טבעי, דבר זה אינו, רק כי כך הסדר של השם יתברך לאדם בחכמתו, ומצד החוק שהוא שייך לאדם המת מטמא והמים מטהרים. ומפני כך אין להרהר אחר זה, כי עמוק עמוק מי ימצאנו, כי אין התורה טבעית, שאילו היתה התורה טבעית היה זה קשיא מה ענין הטומאה והטהרה, אבל אין זה דבר טבעי כלל, רק הוא סדר שכלי. ואם כי אינו יודע ואינו מבין ענין החוק הזה, הלא התורה לא ניתנה רק לצרף הבריות, והצירוף הזה הוא לאדם בין יודע טעם של מצוה או לא ידע, רק כאשר מעשיו הם נמשכים אחר הסדר השכלי מה שראוי לו, ובזה מעשיו כמו שראוי לפי השכלי, והוא צירוף וזיכוך נפשו מן הטבעי כמו שהתבאר, כי התורה הוא סדר השכלי אשר ראוי לאדם במה שהוא אדם, ועל ידי המצות דבק בשכלי, ועל ידי זה דבק בו יתברך, וזהו דכתיב³⁰ זאת חקת התורה וגו'...³¹.

המצוה לא בונה ולא מוסיפה בנו שום דבר שיכול להיות מובן לנו, אלא היא פועלת בנו בניין פנימי, כי לשם היא מכוונת [על פי זה מובנת התופעה שהתפתחה בתקופת הגלות – של ריבוי הספקות, ומתוך כך ריבוי החומרות בפרטי המצוות, כלומר, כיון שהגלות היא נפילה גדולה של הבניין הפנימי הלאומי, אז על מנת לחזק בניין פנימי זה אנו זקוקים ליותר "כח" מאשר בתקופות הנורמליות והבריאות של עם בארצו: "שכפי הנפילה הפנימית כן צריך שיתמלא המקום לתן סעד שלא יפול האדם הפרטי או הכללי... ע"כ מצד הנפילה הגדולה של כלל האומה, שגרם בעונינו פיזורנו הגדול וריחוקנו מבית חיינו, יחד עם זה עצמו גרם שנשתכחה תורה והלכה ברורה ונתרבו הספיקות, ועם ריבוי הספיקות יצאו בהכרח תולדות של חומרות, שבכלל נתרחב החוג המעשי. ומאת ד' היתה זאת, שההתרחבות המעשית היא משיבה את האבדה הרוחנית של עצם זוהר הנפש שהועם ע"י הירידה הגדולה של האומה"³²].

העניין של עשיית המצוות הוא הדבקות, הקשר לְמִצְוָה, שהוא זה שפועל בהן, בתוכן שלהן, בפנימיותן, כך שהן מפתחות בנו את הבניין הפנימי שמוביל אל השתלמות הנקודה הנסתרת שלנו, צלם האלוקים שלנו³³.

²⁹ אורות ישראל ה', ה'. דברים אלו הם ע"פ שיעורי הרב רוני ניסנוביץ' במו"נ. עוד על עניין זה עיין במדות הראי"ה, יראה, ב': "...ע"כ אי-אפשר לשום הויה וכו'".

³⁰ במדבר י"ט, ב'.

³¹ מהר"ל, תפארת ישראל, פרק ח' עמ' כ"ט. עוד על נושא זה ("גזירות מלך") באריכות – עיין פרקים ו'ט' שם.

³² עין איה, שבת א', פרק א' פסקה ל"ט.

³³ ע"פ שיעורי הרב רוני ניסנוביץ' בתפארת ישראל.

גם ביחסנו הפשוט לכל אדם או בעצם מתייחסים אל הצד הנסתר הזה. אפשר לראות עניין זה בדברי הרב במאמר "דרישת ד"י"³⁴: "אלפי המעשים, הפרטיים והכלליים שבכל מרחב החיים, הנם רק כלים שבהם תתגלה הנפש על-פי ההכרעה של הנקודה העצמית של הוייתה". הפגישה שלנו עם כל אדם היא לא עם הופעותיו השונות, אלא דרך ההופעות השונות או נפגשים יותר ויותר עם נשמתו המיוחדת, שהיא זו המופיעה בהן. המפגש הזה עם נשמתו, הוא מה שמוסיף לנו, משמח אותנו ומחבר אותנו³⁵.

בהספד, למשל, מנסים לחדור את המעטפת הזו. "ההספד הוא צער נפשי פונה לעומת הפסדים רוחניים"³⁶. ההספד הוא ניסיון לתרגם את החסרון הרוחני למשהו ממשי, שהנפש יכולה לחוש בו. בזמן ההספד, האדם מתנתק ממהומת החיים החיצוניים ורשמיים, ומתרכז בעניין הפנימי הזה, ולכן על ידי סיפורים על הנפטר האדם יכול יותר לחוש את החסרון, את היעדרה של נפש הנפטר³⁷.

ההתייחסות לצד הנסתר של כל דבר איתו או פועלים היא בעצם עניין שנכון ביחס לכל מציאותנו ולכל חיינו (וזהו בעצם עניינה של תכליתנו – הדבקות), וקל וחומר שכך הוא ביחסנו למדינת ישראל, לעם ישראל ולדורנו בפרט, שהרי התוכן המופיע בהם, ה"נסתר" שבהם, הוא תמצית הנסתר הכללי: "כנסת ישראל היא תמצית ההויה כולה"³⁸. היחס לעם ישראל, הפעולה איתו והאהבה אותו, חייבים להיות בנויים על הצד הנסתר הזה: "אהבת ישראל היא תולדה מהאמונה באורה האלהי של כנסת ישראל"³⁹.

מול הצד הנסתר הזה צריכה להיבנות נקודת האמון שלנו.

ג. בהירות האמונה.

"כל בהירות באה מתוך אמונה"⁴⁰.

המרכזיות והאיכות של נקודת האמון הזו באדם – תלויה בבהירות האמונה שלו. ככל שהאדם מעמיק יותר את הקשר שלו לתורה – בלימוד גופי התורה ובעשיית מצוותיה, וככל שהוא מעמיק יותר ביסודות החיים הכללים שלנו – כך שהם יותר מבוררים לו, פחות סיסמתיים ויותר קרובים לחייו – אז אמונתו מתפתחת ומתבהרת, ואפשר לומר שהוא פשוט יותר מאמין⁴¹.

³⁴ אדר היקר, עמ' קכ"ז.

³⁵ כך שמעתי מהרב טאו בניחום אבלים, כשהסביר את עניין הסיפורים הרבים על הנפטר במשך השבעה. וראה בפסיקה הבאה.

³⁶ עין איה, שבת א', פרק ב' פסקה י'.

³⁷ על דברי המשנה באבות (א', ו'): "והוי דן את כל האדם לכף זכות", מופיע בספרי החסידות פירוש מעניין המתאים לענייננו: כשדנים אדם, צריך לדון אותו בכליותו – וכשדנים את כוליותו – תמיד זה "לכף זכות"...

³⁸ אורות ישראל א', א'.

³⁹ שם ד', ב'.

⁴⁰ מדות הרא"ה, אמונה, ב'.

⁴¹ כאן מדובר מצד העבודה של האדם, אך ישנם עוד דברים המובילים את האדם לזה, כמו לדוגמא חינוך בריא או מפגש עם אנשים שהם כאלו.

הרמב"ם, בפתיחתו למורה נבוכים, מרחיב בעניין הבנת המשלים הנבואיים. בהקשר הזה הוא מבאר פסוק ממשלי⁴²: "תפוחי זהב במשפיות קָסָף, דבר דָּבָר על אָפְנֵיֹו". הרמב"ם מסביר, ששלמה מדבר שם על תפוח זהב שנמצא בתוך רשת של קסף, והמיוחד במחזה הזה הוא שני הפנים שבו: בהתבוננות רגילה אפשר לראות שזה תפוח (כיון שרואים מבעד לחורי הרשת), אבל התפוח נראה עשוי קסף – כצבע הרשת. רק מי שהתבוננותו חדה מאוד מבחין בצבעו האמיתי של התפוח – בזהב. כך אפשר להבין גם בענייננו: האמונה באדם היא עניין אינסופי שיכול להתפתח תמיד. ככל שהאדם מעמיק יותר – כך המחזה מתבהר, וכך הוא מגלה עומקים וגוונים בחיזיון הפנימי הזה – בחוש האמונה.

הכשרון הזה, של בהירות האמונה והוודאות שלה – הוא אחת מהנקודות בהן אנו נבדלים מאומות העולם. הקשר שלנו לאלוקים הוא אחר משלהם. אצלם קיימת תמיד בקשר הזה איזו עקמימות; לא מצד עצם הוודאות בקיום האלוקים – בקיומו של משהו "נסתר" שהוא מוחלט, משהו שהוא טוב מוחלט – אלא מצד הופעתו ופעולתו בחיים.

"...העולם האלילי, שאין לו נעם-אלהים-חיים זה, שממקור-אורה של האידיאה האלהית העליונה שבטבע היצירה של ישראל, איננו יכול להתישב במנוחת החיים ושמחתם. עינו הרעה מוצאת בכל מקום-מבטה רק מארה, והיא ממלאתו זעף וחמה אכזריה על עצמו, על היותו, על הכל, והוא מוצא את עצמו מנוגד מעצמו אל עצמו"⁴³.

באומות העולם האידיאה האלוקית לא מתגלה בתוך החיים. אצל אומות העולם החיים בחומריותם מהווים ניגוד אל החיים האלוקיים. לא יכול להיות שהאלוקי יפעל בחיים עצמם, במציאות בכל דרגותיה. מבטם על המציאות אינו מתייחס אל ה"נסתר" שבה, אלא רואה במה שמתגלה לנו את המבט השלם, את הכל. מבחינתם המציאות היא לא כלי שנושא בתוכו אור, מגמה, אלא המציאות הגלויה (שהיא סבוכה ומלאה בעיות) היא הדבר בעצמו, היא הכל. נקודות הטוב שמתגלות במציאות הן לא סימנים למגמה ולערך של הכל, אלא הן רק מגבירות את התסכול, את ההרגשה שהטוב הוא רק אשליה.

"האידיאה האלהית, בתור נשמת האומה, הולכת מן הכלל אל הפרט במהלך של אור ישר"⁴⁴.

"הנעם האלהי הזה, המתלווה עם כל לגימה ולגימה של החיים, הוא מכשיר להביט על החיים ועל המציאות בעין יפה ובשמחת-צדיקים, להכיר כי "כל אשר עשה אלהים הוא טוב מאד"⁴⁵.

בעם ישראל הקשר לאלוקים הוא אחר. בעם ישראל ישנה השפעה אלוקית ב"אור ישר", כלומר הארה אלוקית שמופיעה בצורה כזו שמתיישבת בחיים בצורה ברורה, ושניכרת לנו מתוך החיים. המבט הישראלי לא מסתכל על החיים מבחוץ ובודק אם הם מתאימים למה שהוא מצפה,

⁴² כ"ה, י"א.

⁴³ למהלך האידיאות בישראל, ה', עמ' ק"ג.

⁴⁴ שם, עמ' ק"י.

⁴⁵ שם, עמ' ק"ג.

אלא להפך – כל הצפייה האידיאלית של האדם נובעת מתוך המפגש עם המציאות. המפגש של האדם עם המציאות הוא מפגש עם הכלי, עם הגוף, עם הדבר שדורש חיים. וכיון שבמבט הישראלי האורה האלוקית היא נשמה בגוף, אז ככל שמתגלה הגוף מתגדלת השאיפה לאידיאליות האלוקית שצריכה להעלות את כל הגוף הזה, את המציאות כולה. באדם כזה מתגברת הוודאות, הבהירות, מתגבר החיבור והקשר אל הנשמה שעומדת ביסוד כל הגוף הזה⁴⁶.

אם כן, בהירות האמונה היא אחד מביטויי הכשרון הישראלי. בישראל ישנה מציאות כזו של וודאות וחיבור מוחלט אל הטוב, והמציאות הזו היא חלק מהיושר של האור האלוקי בנו.

ד. אהבת החיים והעין הטובה.

נקודת אמון זו היא בעצם נקודת החיבור של האדם אל המציאות, זו נקודת המוצא שלו, דרכה הוא מסתכל על המציאות. לכן, ככל שנקודת האמון הזאת יותר מרכזית ואיכותית אצלו – כך יותר ויותר הוא מזהה במציאות את הערך שבה, את הפוטנציאל שלה. ככל שיהיה לאדם יותר אמון במציאות, כך גם יהיה לו יותר טוב איתה, יהיה לו טוב עם החיים, יהיה לו טוב עם עצמו. הוא ירגיש יותר מחובר למציאות הזו, הוא יאהב אותה – ומתוך שיאהב, הוא יתמסר אליה, הוא יפעל לחזק אותה, לקדם אותה, להרים אותה. כלומר – האמון בחיים הוא שמוביל לאהבת החיים. זוהי כבר העין הטובה. העין הטובה היא המסקנה של האהבה.

כשיש אהבה, כשיש חיבור לאדם מסוים, מופיעה כלפיו עין טובה. אפשר לראות את העניין הזה בגמרא העוסקת בסוגיית דוד ובת-שבע⁴⁷, שם רבי לומד מהפסוקים שדוד לא חטא אלא רק "ביקש לעשות – ולא עשה". על כך אומר שם רב, שהסיבה שרבי דורש כך היא היותו זרע לבית דוד: "רבי דאתי מדוד מהפך ודריש בזכותיה דדוד". מובן שאמירה זו מאוד תמוהה, שכן לא יכול להיות שרבי ינסה להטות את האמת לטובת כל מיני נטיות אישיות. מסביר הרב בעין איה שם⁴⁸, שלפעמים גם הנטייה הטבעית היא חלק ממה שמוליך את האדם להשגת האמת (כמובן, בתנאי שזה עומד במבחן ההגיון): "...ראויה היא הנטייה הטובה והעדינה הזאת, שמתגברת ביותר בלב בנים [להצדיק]⁴⁹ את אבותיהם הראשונים, לקחת חלק בהכרע הדעת...". כלומר, אנו רואים שמתוך הקשר והחיבור הפנימי של רבי לדוד – היתה בו נטייה להצדיק אותו, להתבונן על מעשיו בעין טובה, ואנו רואים בגמרא שם שאין זה עניין רגשי ותו לא, אלא זוהי התבוננות אמיתית!

כשאוהבים – העין היא אחרת, היחס הוא אחר, כי אז ההתייחסות היא לא למשהו שהוא חיצוני לך, אלא למשהו שאתה מחובר אליו, וככל שאתה יותר אוהב, כך אתה יותר מחובר – זה יותר אתה. כשהיחס אל הנאהב הוא מתוך נקודת החיבור אליו, אז הקשר והפעולה איתו מקבלים פנים אחרות, כי זו כבר פעולה שנובעת מתוך הצד ה"נסתר" שהוא המשותף לשניכם, הוא החיבור שלכם. כשהיחס למשהו נובע מתוך נקודת החיבור שלך אליו – אז מופיעה גם המסירות אליו.

⁴⁶ ע"פ שיעורי הרב אלי בזק בלמהלך האידיאות בישראל.

⁴⁷ שבת נ"ו.

⁴⁸ שבת ב', פרק ה' פסקה נ"ט.

⁴⁹ כך במקור.

מתוך העין הטובה – מגיע האדם למסירות הנפש. משה רבנו, ש"עיניו יפה"², הוא גם זה שנאמר עליו במדרש שמסר נפשו על ישראל: "וזאת הברכה" – למשה נאה לברך את ישראל, שנתן נפשו עליהם בכל שעה ושעה...⁵⁰.

ה. החיבור לעם ישראל.

"אש האהבה הטבעית לאומה ולתחיתה... תתלקח בגאון עוזה יחד עם אש ד', אש הקודש, של כל טוהר האמונה בעוצם חסנה וגבורתה"⁵¹.

אהבת האומה של האדם מישראל תלויה באמונתו, בנקודת האמון שלו.

"אהבת ישראל צריכה להתפרנס. אינה דומה לאהבה הטבעית שבכל אומה, שנמצאת ביחידה. כל אומה יסודה הוא רק טבעי פשוט, הכרח החיים והקיבוץ, מילויי הרצונות הטבעיים, הנוחים ע"י קיבוץ שיש להם קשורים אמיצים זה לזה, והרצון הזה אינו צריך להיות מתעורר ע"י סיבות לימודיות וחינוכיות. אבל קישור של כנסת ישראל בנוי הוא ביותר על מאויים רוחניים משותפים, שבעצמם הם צריכים אימוץ וחיזוק רוחני מרובה מאד גם בלבם של כל יחיד, וכל-שכן בחיי הציבור כולו"⁵².

בישראל, אהבת היחיד את האומה יונקת מהנקודה הפנימית הנסתרת, מנקודת האמונה, לכן אהבה זו היא עניין שצריך פרנסה, עבודה, עמל תמידי. הבניין הפנימי באדם – "נקודת האמון" שבו – לא נבנה מאליו, הוא נבנה רק על ידי עבודה רוחנית, על ידי מלחמה עם כל מה שמשפיל את רוח האדם, עם כל מה שמעקם אותה: "תמיד צריך לזכך את המחשבה, שתהיה ברורה בלא סיגים של דמיונות כוזבים, של פחדים שוא, של תכונות רעות, של העדרים וחסרונות"⁵³.

כשנקודת האמון שבכל אחד מאיתנו מופיעה ביחס לעם ישראל, אז מתגלה לכל אחד מאיתנו שבעצם הוא כבר קשור לעם ישראל. ההרגשה הבסיסית שלו ביחס לעם ישראל היא הרגשה מלאה אור ונעימות, מלאה הרגשה של אהבה – אדם כזה אוהב את עם ישראל, אוהב את מדינת ישראל ואוהב את הדור. על כן הפעולה שלו תהיה תמיד בכיוון חיובי – תמיד לחזק, לתקן ולעודד. "הצדיקים הטהורים אינם קובלים על הרשעה, אלא מוסיפים צדק, אינם קובלים על הכפירה, אלא מוסיפים אמונה, אינם קובלים על הבערות, אלא מוסיפים חכמה"⁵⁴.

הפעולה של כל אחד מאיתנו עם עם ישראל נובעת מהחיבור היסודי שלו אל העם שלנו. לכן, אף אחד ואף קבוצה לא הולכים "להציל את עם ישראל" – כי קודם כל צריך להתחבר אל עם ישראל, ואחרי שמתגלה החיבור הזה – אז כבר לא שייך ללכת לבד, לבוא מבחוץ ולעזור לעם ישראל, אלא אפשר רק לגשת בענווה, ללכת איתו, להתמסר אליו. וכל אחד ואחד, כל קבוצה

⁵⁰ תנחומא, וזאת הברכה, א'.

⁵¹ אורות התחיה כ"ב.

⁵² אורות ישראל ד', ח'.

⁵³ זרעונים, יסורים ממרקים, עמ' קכ"ד.

⁵⁴ ערפילי טוהר, עמ' ל"ט.

וקבוצה, הולכים הם ביחד עם העם הזה, עם הגוף הכללי הזה שהקב"ה הוא הדוחפו ומוליכו – כשכל אחד וכל קבוצה תורמים את חלקם המיוחד להם על פי כשרונם הפרטי.

ו. סגנון הפעולה.

העין הטובה הזו והחיבור הנכון אל כל דבר, ובייחוד אל עם ישראל, הם דבר שמשפיע על סגנון פעולתנו:

"חלילה לנו לחסום את הדרך בפני אור החיים, לא נבהל אם הזרמים נראים שונים בחיצוניותם, – אור ד' מאיר בהם, רוח ד' נוססה בהם. הלאומיות החלולנית יכולה להזדהם בזוהמא רבה שתחתיה הרבה רוחות רעים גנוזים, אבל לא בהדוף אותה מתוך נשמת הדור נצליח, כ"א בהשתדלות נמרצה להביאה אל מקורה העליון, לחברה עם הקודש המקורתי שממנו היא נובעת"⁵¹.

בפסקה זו אנו רואים הכוונה חשובה ומיוחדת לדרך ההתמודדות עם הרע. נכון שעין טובה לא מתעלמת מהרע – ולהפך, דווקא מתוך החיבור אל הטוב מתעורר יותר הצורך להילחם ברע, ומתעוררת הגבורה – אבל בכל זאת, מקור הכוחות להיאבק, הגבורה, וסגנון המאבק, מושפעים מאוד מהעין הטובה. יש מאבק של ייאוש – ויש מאבק של תיקון, יש מאבק שהוא פרטי – ויש מאבק שהוא "לשמה", יש מאבק של שנאה – ויש מאבק של אהבה.

נראה שניתן לראות את העניין הזה בדברי הרב, במאמר "עצות מרחוק"⁵⁵, שם הרב מדבר על הגבורה ועל המלחמה עם הרע בהקשר של מלחמת הדעות:

"הכל אוהבים את הגבורה והכל רוצים להיות גיבורים. ביותר בעת מלחמה, תאוות הגבורה מתעוררת עד מאד וגם החלשים יתאוו להיות גיבורים בהריחם מלחמה. אולם לא בכל עת טובה היא הגבורה. לפעמים תציל החלישות יותר מהגבורה. ולא החלישות הפנימית, החלישות של מיעוט הכוחות, כי אם החלישות החיצונה הבאה מגדולת הנפש של הממשלה [המושל] ברוחו. "איזהו גבור? הכובש את יצרו. שנאמר "טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר" (אבות, ד'; משלי ט"ז, ל"ב)".

ובהמשך שם: "ההתפתלות, ההתרגשות החיצונה היתרה, לא אותות גבורה הנה כי אם אדרבה סימני רפיון ומורד לב. תכונת הגבור הוא להיות מלא עז נפש ומנוחה שלמה. הוא יודע את מטרתו החזקה, להגן על עמו וארצו. הוא יודע כי כל כדור וכדור מצטרף לחשבון גדול. ע"כ הוא מורה את חציו למטרה ויקוה כי יחיש תשועה לעמו, הנגש והנענה מאויבי נפשו אשר מררוהו ורבו (ע"פ ישעיה נ"ג, ז'; בראשית מ"ט, כ"ג), ונפשו מלאה עז ובטחה. כן עשו גבורינו הראשונים, רבנו סעדיה גאון, הכוזרי, הרמב"ם, העקרים, המה ראו בעוני עמם, ראו את הצר הצורר אשר דאח כנשר ברוח הזמן וביא בכנפיו רוח זלעפות ואש מתלקחת לשרוף כל מועדי אל, ויצאו לעזרת עמם, בעיטם השנונה; וילחמו במנוחה ובאמץ לב, לא התפעלו והתרגשו, לא נשאו קללה וגדופה על

⁵⁵ אוצרות הרא"ה ב', עמ' 66-68 (בהוצאה החדשה).

אויבי נפשם ועמם. אך הזכירו בגודל נפש את כל הדעות הרעות שהם כרקב לבית ישראל, ויוכיחו כחשם בפניהם באופן המספיק מאד לפי מצב דורם והשכלתו, וימלאו את מחשכי נאות יעקב אורה, ויושיעו את ישראל. מחזה מרהיב לב הוא, ותורה שלמה לנו, לראות את החכמים הקדושים הגבורים הללו, שנפשם גחלים להטה לאהבת ד' יתברך ויראתו, וקרבת אלהים היה כל חיי רוחם, כל דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים היו שעשוע נפשם ואור חייהם, והינם עוסקים בנפש שוקטת ורוח קרה להשיב על דברי עוקרי עיקרי כל העיקרים; מביאים במנוחה ושלות צדיקים את דברי המכחישים במציאות השם יתברך, בהשגחה, בנבואה, בתורה מן השמים, באמיתת הקבלה ותורה שבע"פ, שוברים את דבריהם כחרס הנשבר, בלא שום אות כעס ורגזה, בלא אנחה ואות דאגה כי אם בצהלת פנים מסבירות ורוח עז וגבורה, והיא תהלתם ותפארתם. ובזה הצליחו ועשו פרי ויעמדו לנו לנס ולאור לעולם לדור".

ז. "הנעם האלוקי של החיים".

"אמר להם צאו וראו איזו היא דרך טובה שידבק בה האדם. רבי אליעזר אומר: עין טובה"⁵⁶.

"כי מעלת רבי אליעזר במה שהיה לו כח נפש נבדלת מן הגוף, ובזה היה בעל נפש טוב, ולפיכך שבח המדה עין טובה, כי בעל נפש טוב יש לו עין טובה, כמו ההיפוך - מי שהוא בעל נפש רע הוא עין רע..."⁵⁷.

מתוך דברי המהר"ל, ומתוך כל הדברים לעיל, אנו רואים שהעין הטובה היא הופעה של **נפש טובה**. נפש טובה היא נפש שקשורה לתורה, שאמונתה יציבה, ודאית ובהירה, עין של נפש כזו היא עין שתמיד מתחברת למהלך החיובי שנבנה ומתקדם בדור, שתמיד מעודדת ומחזקת, שלא הולכת לבד אלא הולכת "עם", שאוהבת את עם ישראל ומתמסרת אליו מסירות נפש גמורה, פשוטה וטבעית.

עין טובה כזו נובעת ממקור אלוקי עליון, מ"הנעם האלהי של החיים", והיא גם מוליכה את האדם ואת העם אליו:

"הנעם האלהי של החיים, המתרומם בעליונותו המתפשט בהדר פשטותו וטבעיותו על כנסת-ישראל בכללה, באור האידיאה האלהית הנטועה בה, הוא עושה את החיים נוחים ועדינים, מתוקים וענוגים, בתכנם העצמי. חיים שכאלה אינם נכנסים בכלל שאלה, מגמתם הערבה והעדינה מקורית היא להם ושוכנת בקרבם ובעצמותם..."⁵⁸.

יהי רצון שנזכה כולנו להתקרב אל הנעם הזה...

⁵⁶ אבות ב', ט'.

⁵⁷ מהר"ל דרך החיים על המשנה לעיל, עמ' צ"ג.

⁵⁸ למהלך האידיאות בישראל, ה', עמ' ק"ב. פסקה זו למדנו בישיבה, בשיעור למהלך האידיאות בישראל עם הרב אלי בזק, ביום שלאחר לווייתו של דרור וינברג ה"ד. הרב אלי הרחיב אז בעניין זה שבלט בדרור - הקשר לתורה, בהירות האמונה וודאותה - ועל כן העין הטובה, החיוביות הגדולה ומסירות הנפש הפשוטה והגמורה. ההופעה הזו שדרור הופיע היא בעצם העניין אותו ניסיתי לברר כאן.